

24.4x31.95	1/2	עמוד 18	מקור ראשון - שבת	01/2026	96456209-1
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

דיאלוג בחשיכה :

ספרים

דיאלוג בחשיכה

הביוגרפיה החדשה של מרטין בובר לוקה בהערצת יתר, אך היא מתאזנת עם היחס הביקורתי מדי שההוגה היהודי-גרמני ספג בישראל לאורך השנים. מסריו ראויים לאוזן קשבת גם במחוזות הימין / זוהר מאור /

לאחר כשנתיים של מלחמה בשבע חזיתות, ובעולם שבו אנשים מסתגרים יותר ויותר ב"אמת שלהם", האם ההוגה מרכזי מרטין בובר, שהשנה מלאו שישים לפטירתו, עדיין רלוונטי? בובר הלא היה מהוגי הפילוסופיה הדיאלוגית, ממטיפי ה"הומניזם המקראי", ותומך בולט במדינה דרלאומית, יהודית-ערבית – האם יש טעם לעסוק בדבריו במציאות כה שונה?

תרגומה לעברית של הביוגרפיה של בובר מאת פרופ' פול מנדספלור, הוא הזדמנות טובה לדון בכך. המחבר, שנפטר לפני כשנה, היה מעורב ביוזמת התרגום אך לא זכה לראות את הספר יוצא לאור. מנדספלור היה חוקר מחשבה יהודית מודרנית שלימד באוניברסיטה העברית ובאוניברסיטת שיקגו, פרסם מאות מאמרים ועשרות ספרים והעמיד תלמידים הרבה, ובין השאר היה העורך הראשי של המהדורה המדעית של כל כתבי בובר בגרמנית.

עשרות שנות מחקר, והתמחותו של המחבר בהגותו, פועלו וחיוו של בובר, משתקפים בכל דף של הספר ומביאים בפני הקוראים עושר רב של ידיעות על בובר ההוגה והאדם. יתר על כן, מנדספלור ראה עצמו כתי למיד של בובר, הן באימוץ עמדותיו הפוליטיות, הן במחויבות הומניסטית והן בניסיון לעצב דתיות יהודית אהלכתית. כתוצאה מכך, הביוגרפיה נכתבה מתוך הדרה עמוקה, המסייעת להכיר את דמותו המורכבת של בובר, על מעלותיה והישגיה. בחסרונותיה של גישה זו אעסוק בהמשך.

גילוי נאות: גם אני כתבתי ביוגרפיה על בובר, שפורסמה לפני כעשור בהוצאת מרכז זלמן שזר. לא אעסוק כאן בהשוואה בין שתי נקודות המבט, אבל אני מקווה שכתבי הביוגרפיה מספקת לי פרספקטיבה מועילה הן על מעלותיו וחסרונותיו של החיבור הנר כחי והן על שאלת החשיבות של משנת בובר בימינו.

אני ואתה נשנה את העולם

בובר לא היה היחיד שפיתח תפיסה דיאלוגית בתקופה שבין שתי מלחמות העולם, אך הוא היה

מרטין בובר:
חיים של אמונה וסתירה
פול מנדספלור
תרגום: מתן אורם
מאגנס, 300 עמ'

פול מנדספלור

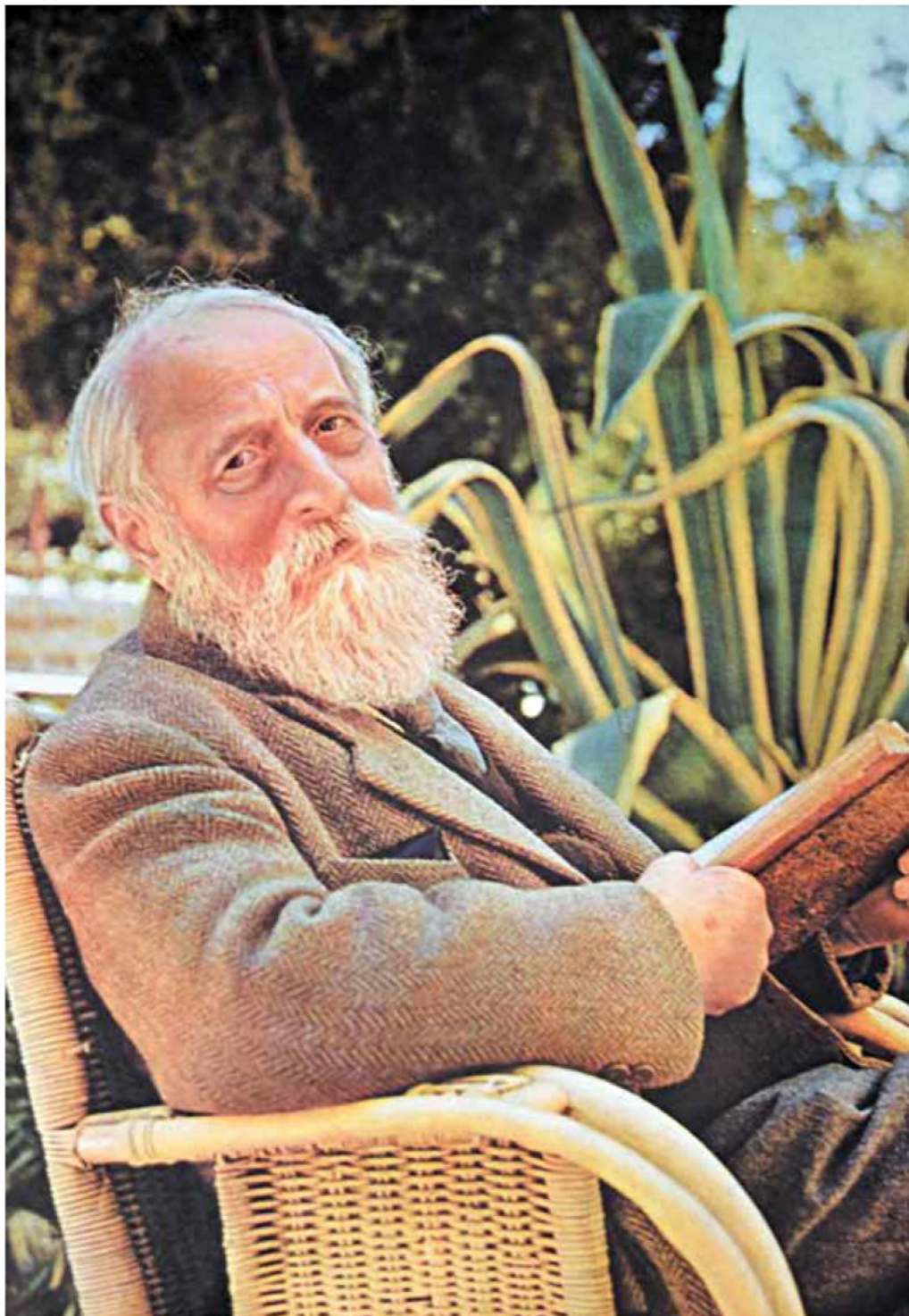
צילום: צחי לרנר

ד"ר זוהר מאור הוא חבר סגל במחלקה להיסטוריה כללית באוניברסיטת בר-אילן; הביקורת היא חלק ממאמר שיתפרסם בכתב העת "קתרזיס"

בראש של בובר

חלקים בהגותו של מרטין בובר עשויים להיראות ארכאיים בימינו, אך ביוגרפיה חדשה שלו מוכיחה שהוא דווקא רלוונטי מתמיד

עורך אריאל שנבל

לא רק הוגה שהלך נגד הזרם אלא גם יזם אינטלקטואלי. מרטין בובר, 1959 צילום: גטי אימג'ס

המנסח הפופולרי שלה. תפיסה זו פותחה בידי שורה של הוגים, יהודים ולא יהודים, בהם הרמן כהן בספר הזקונים שלו, ופרנץ רונצוויג בספרו "כוכב הגאולה", והשפעתה ניכרת על הרב יוסף דב סולובייצ'יק ואפ"י לו על הראי"ה קוק. בובר הציג תפיסה זו בספרו "אני ואתה", שפורסם ב-1923, והוא המשיך לפתח אותה כל חייו, תוך שהוא גוזר ממנה גישה חינוכית ותפיסה פסיכולוגית רבות השפעה.

בקצרה, ההגות הדיאלוגית עומדת על שלושה עיי קרים: הראשון יוצא נגד התפיסה האינדיבידואליסטית: אין אני ללא אתה, כשם שאין אתה ללא אני (וזאת בהי תאם לגישה הקהילתית של בובר). השני מבחין בין קשר שבו אני מתייחס לזולת כאובייקט, וכך הופך בעצמי לאובייקט, ובין קשר שבו אני מתייחס לזולת כ"אתה", כסובייקט, וכך הופך לסובייקט. נסו לדמיין את ההבדל בין ראיון עבודה לשיחת נפש עם חבר טוב או אהובה, ותוכלו לטעום משהו מן ההבדל התהומי שבובר עמל להגדיר. השלישי הוא האמון בשפה שיכיר

לה ליצור יחסי אני-אתה, וכאשר היא עושה זאת, ביי כולתה לבטא את התגלות האלוהי. אכן, בובר האמין ששכינה – ביניהם, כלומר היא מתגלה בשיח אמיתי שבין אדם לאדם. התפיסה הדיאלוגית הפכה בידי בובר לכלי לעיצוב תפיסה דתית מודרנית, ששואפת ליצור קשר אמיתי ולא אובייקטואלי בין האדם לאל. מנדספלור לא רק מתאר את התפיסה הדיאלוגית של בובר, את הדרך שהובילה את בובר אליה ואת חלק מהשלכותיה בתחומים שונים – הוא בונה את הספר עצמו באופן דיאלוגי. כל פרק מתמקד ביחסו הקרוב של בובר עם דמות אחרת או עם כמה דמויות. סביב הקשר בין בובר לדמויות אלה, מגולל המחבר את סיי פור חייו. פרק הפתיחה מתאר את היחס, או יותר נכון את היעדר היחס, בין בובר לאימו שנטשה אותו. היה זה פצע שליווה את בובר כל חייו, כפי שמנדספלור מיטיב להדגיש. חסך זה הושלם במידת-מה ביחסו של בובר אל סבתו וסבו, חוקר המדרש הידוע שלמה בובר, ויותר מכך עם אשתו והעוזר כנגדו – פאולה.

14.59x27.28	2/2	עמוד 19	שבת - מקור ראשון	01/2026	96456204-6
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

לכיוון החיובי.

הפרק האחרון עוסק בשנותיו האחרונות של בובר, ובעניין שעורר דווקא בזמנו בקרב צעירים שמאסו בחילוניות המפא"ניקית. בפרק זה מתואר השיה של בובר עם תלמידו הביקורתי, חוקר הקבלה גרשם שלום. בצורה רגישה ונוגעת ללב מתוארת דעיכתו של בובר – אף שהמשיך ליצור ולפרסם גם בשנות ה-85, ול- חתום בכך יותר מ-65 שנה של יצירה – עד פטירתו.

הקדים את הרב שג"ר

בובר של מנדס'פלור הוא הוגה, יוצר ומנהיג ההולך נגד הזרם, ובכך פורץ דרך במגוון עצום של תחומים: הנגשת החסידות לקהל מודרני, התפיסה הדיאלוגית, קהילתיות דתית, פסיכולוגיה וסוציולוגיה הומניסטית, וקריאה תיאורפוליתית של התנ"ך. הוא לא רק הוגה אלא גם יום אינטלקטואלי, המקים ומנהל שורה ארוכה של מסגרות כמו כתבי העת בגרמנית "היהודי" ו"היצור", רשת חינוך יהודי בגרמניה הנאצית, ופעיי לות לחינוך מבוגרים מטעם האוניברסיטה העברית.

אין ספק שבבובר היווה ועדיין מהווה מגדלור בע" בור מנדס'פלור ובני חוגו: אנשי שמאל המחפשים זהות יהודית מחוץ לתחומי המסורת. בארץ, ובעיקר בעולם, זהו קהל לא מבוטל. אבל האם לבובר יש מה לומר גם לקהל של קוראי מקור ראשון, לצורך העניין? זוהי שאלה מורכבת, שבמסגרת זו אענה עליה בקצרה: בהחלט כן. תפיסתו הפוליטית של בובר אכן הייתה נאיבית מאוד, אבל בניגוד לאופן שבו הוא מוצג בספר זה, היא מטרימה תפיסות כמו של הרבנים פרומן ושג"ר – התמקדות בארץ ולא במדינה, התנגדות לחלוקת הארץ, שלום המבוסס על שיה ועל אמונה, וביקורת ראיית הכוח כחזות הכול. גם מי שיבקר את האמון המוגבל שנותן בובר בהלכה, יכול להשתמש בגיש" תו כדרך לעצב אותה באופן נכון יותר מבלי לוותר על דקדוקיה. ולסיום, בעיני התפיסה הדיאלוגית היא התרופה שהקב"ה הקדים למכה והכלי לגאולה, הת- לוויה, כפי שמלמד הזוהר הקדוש, בפתחת הפה לדי- בור. נדמה כי דווקא בתקופה שבה הדיבור שוב מצוי בגלות וכל אחד תקוע במחנהו ובזהותו, לעקרונות הללו יש חשיבות מכרעת.

אף שאני מודע לאתגר הכרוך בתרגום ספר ולךדות המשאבים בתחום ההוצאה לאור, הצטערתי על ההח- לטה כמעט לא להפנות למהדורות העבריות של כתבי בובר – כולל במקרים שבהם החיבור נכתב במקור בעברית. הקורא את הספר לא ידע שרוב כתביו של בובר, כולל מכתביו, תורגמו לעברית כבר לפני שנים רבות. זאת ועוד, מנדס'פלור היה אמן הכתיבה באנג- לית, והמתרגם מתן אורם הצליח בסך הכול במלאכתו ליצור ספר קריא וקולח, אך בצד זה ישנן כמה טעויות מביכות, בעיקר בתעתיק שמות מלועזית. מנדס'פלור כבר היה חולה בשלבים הסופיים של התרגום, וייתכן שבנסיונות אחרות ניתן היה להימנע מכך.

כך או כך, קוראי הספר יוכלו ליהנות מהפרי הבשל של חוקר מובהק של בובר. מנדס'פלור נמנע כמעט תמיד מביקורת על בובר, למשל על התעלמו- תו היחסית מהשפעתה המתבקשת של השואה, וחוסר המודעות שלו לחשיבות המסורת היהודית, אבל יית- כן שבכך הספר יוצר איוון לביקורת עליו בישראל, שהייתה במידה רבה מוגזמת. אולי ההערכה שהמחבר חש כלפיו תעורר אמתיה גם אצל הקוראים ותעורר אותם לטעום מהגותו הענפה של בובר. ●

הפרק השני עוסק בניטשאניות של בובר הצעיר, בפעילות הציונית המוקדמת שלו וביחסו המורכב אל הרצל. הפרקים השלישי והרביעי עוסקים בהתפתחות האינטלקטואלית של בובר בעשור הראשון של המאה העשרים, ומתמקדים ביחסיו הקרובים עם מורו, הסר ציולוג הגרמני ממוצא יהודי גאורג זימל, ובידידותו הקרובה עם גוסטב לנדאואר, סוציאליסט אוטופיסטי יהודי, שהשפיע באופן עמוק על התפתחותו של בובר, אשר פיתח תפיסה סוציאליסטית דומה למדי לזה של חברו. הפרק החמישי מתאר את המפגש של בובר עם חברי חוג פראג (שעליהם כתבתי בספרי "תורת סוד חרשה") בגיבוש תפיסתו הציונית, ואת קשריו עם הוגים נוצרים ששאפו כמוהו להתחדשות רוחנית שתמרוד בבורגנות של דור ההורים. סוף פרק זה והפי רק השישי מתארים את התמיכה של בובר בלאומנות גרמנית ובעמדה הגרמנית במלחמת העולם הראש- נה, ואת ההשפעה המכרעת של ביקורתו הנוקבת של לנדאואר על נטישת עמדות אלה, ופיתוח התפיסה הדיאלוגית ותפיסה לאומית המדגישה את חיי הקהילה ומתנערות מן הכוח.

הפרק השביעי מתאר את הדיאלוג הפורה בין בובר לרוונצווייג, שהיה חשוב ביותר להיווצרות יצירותיהם המרכזיות – "אני ואתה" ו"כוכב הגאולה". פרק זה מציג גם את ההתחדשות היהודית המרשימה בגרמניה שבין המלחמות, שבובר ורוונצווייג היו בין מוביליה. בפרק זה פורס מנדס'פלור את התפיסה האיחלכתית של בובר, באופן שלדעתי חוטא לעמדתו המורכבת יותר. הפרק השמיני, המוקדש לפעילותו של בובר בתקופה הנאצית (עד עלייתו ארצה ב-1938), מתאר שוב מפגש שכשל – הפעם עם תיאולוגים נוצרים בגרמניה, שברגע האמת בגדו בבני שיחם היהודים והצטרפו לגל האנטישמי העכור (תיאור שמזכיר תופעות מקבילות כיום).

הפרק התשיעי מתאר את עלייתו של בובר ארצה, קשיי קליטתו ופעילותו האינטלקטואלית והפוליטית סביב קשריו עם י"ל מאגנס, נשיא האוניברסיטה הע" ברית, שנאבק למען קליטת בובר באוניברסיטה וחלק עימו תפיסה פוליטית שהאמינה בצורך לבנות גשר עם תושבי הארץ הערבים והתנגדה להקמת מדינה יהודית. הפרק מדגיש את חוסר האהדה ביישוב לע" מדותיו הפוליטיות והרוחניות של בובר. מתוארים גם הידידות ושיתוף הפעולה עם הסופר ש"י עגנון. גישתו הלא-ביקורתית של מנדס'פלור איננה מתארת מספיק את הפער העצום בין האופן שבו הצליח בובר לייצג את היהדות בעיני אומות העולם, במיוחד לאחר מלחמת העולם השנייה, ובין העובדה שבארץ עמדתו ואישיותו נתפסו על ידי רבים כ"לא-יהודיים" מספיק.

הפרק העשירי, שכותרתו "למרות הכל", מתאר את התעקשותו של בובר להמשיך לדגול בעמדותיו הפוליטיות גם לאחר הקמת המדינה ומלחמת העצ- מאות – וכאן (ובפרק הבא) מודגש הדיאלוג עם ראש הממשלה הכול-יכול דוד בן-גוריון, שלמרות המחל- קת העמוקה העריץ את בובר. כן מתוארת נכונותו של בובר להמשיך לנהל שיה עם אינטלקטואלים גרמנים ועם העם הגרמני בכללו, גם לאחר השואה. בולט בה קשר זה הדיאלוג הטעון של בובר עם מרטין היידגר, הפילוסוף הגרמני הגדול שהעמיד את יוקרתו לרשות הנאצים ומעולם לא הביע על כך חרטה בפומבי. בעיני מנדס'פלור, התעקשות כפולה זו מבטאת עמדה הומי- ניסטית ודיאלוגית עקבית שמסרבת להיכנע לנסיבות, ומאמינה שבכל רגע נתון ובכל מצב ניתן לעשות צעד